

UOT 575:631.527

TAENIA HYDATIGENA HELMINT NÖVÜNÜN ABŞERON BÖLGƏSİ ÜZRƏ YAYILMASININ ÖYRƏNİLMƏSİ

¹AĞAYEVA AYSEL NUHBALA qızı
²İSAYEVA KƏMALƏ KƏMALƏDDİN qızı
³AXUNDOVA SEVİL MƏHƏRRƏM qızı
Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1,2,3 – baş müəllim
aysel.agayeva83@gmail.com

Açar sözlər: teniidoz, invaziya, hündürlük qurşaqları, kaproloji müayinə, tam helmintoloji yarma.

Azərbaycanda, xüsusilə şəxsi və fermer təsərrüfatlarının geniş inkişaf etdirildiyi Abşeron-Xızı iqtisadi rayonunda teniidozun öyrənilməsi üzrə bəzi məlumatların olmasına baxmayaraq, son illərə qədər bu problem, demək olar ki, öyrənilməmiş qalmışdır. Bu məqsədlə tədqiqatlara başladığımız, adı çəkilən ərazilərdə teniidozun öyrənilməsini qarşımıza məqsəd qoyduq. Tədqiqatlar zamanı ilk olaraq həmin ərazilərdə məntəqələr üzrə yoluxmanı öyrəndik. *Taenia hydatigena* növü invaziyanın yüksək ekstensivliklə Altıağac (16,3%), Qızıldərə (12,9%), Küdar (12,5%), nisbətən aşağı ekstensivliklə isə Hövsan (5,4%), Zirə (8,8%) və digər kəndlərdə qeydə alınmışdır. Daha sonra *T. hydatigena* növünün qoyunlar arasında yayılması hündürlük qurşaqları üzrə öyrənilmişdir. *T. hydatigena* növü invaziyanın həm ekstensivliyinə (13,7%), həm də intensivliyinə (1-34 qovucu) görə alçaq dağlıq zonada düzənlik və dağətəyi zonalara nisbətən üstünlük təşkil etmişdir.

Giriş. Azərbaycanada, xüsusilə şəxsi fermer təsərrüfatlarının geniş inkişaf etdirildiyi Abşeron-Xızı iqtisadi rayonunda teniidozun öyrənilməsi üzrə bəzi məlumatların olmasına baxmayaraq, son illərə qədər bu problem, demək olar ki, öyrənilməmiş qalmışdır. Aparılan tədqiqatlar isə 40-50 il bundan əvvəl aparıldığından tarixilik baxımdan köhnəlmişdir və hazırki təsərrüfat sisteminin mənzərəsini tam əks etdirmir [6]. Bu məqsədlə adı çəkilən ərazilərdə teniidozun öyrənilməsini qarşımıza məqsəd qoyduq, şəxsi fermer qoyunçuluq təsərrüfatlarında kaproloji və tam helmintoloji müayinələr apardıq [2]. Ümumiyyətlə, parazit aralıq sahibi əhli və vəhşi cütdırnaqlılar, insandır. Deməli qoyunlar da bura daxildir. Axırını sahib isə əhli və vəhşi yırtıcılardır. Lokalizasiyası: axırını sahiblərdə nazik bağırsağ; aralıq sahiblərdə piylik, müsaqirə, plevra, təsadüfi hallarda başqa orqanlarda- ağciyərlərdə, qida borusunun selikli qişasında, dalaqda, sidik kisəsində, diqfraqmada, öd kisəsində, öd axarında, balalıqda, yumurtalıqda parazitlik edir. Yayıldığı yerlər: hər yerdə yayılmışdır [1].

Material və metodlar. Həmin ərazilərdə teniidoz törədicisini öyrənmək məqsədilə elmi-tədqiqat işlərinə 2016-2017-ci illərdə başlanmışdır. Yoluxmanın intensivliyi helmintoloji yarma üsulu ilə müəyyən edilmişdir. Teniidozun diaqnostikasında tam helmintoloji yarma üsulundan istifadə etdik [3]. Yarma zamanı ayrı-ayrı orqanlar əzilərək xırdalandı, yuyuldu, helmintlər tapılaraq yığıldı və 70 faizli spirt məhlulunda konservləşdirilərək saxlanılmışdır [4]. Tədqiqat işləri həmin ərazilərin müxtəlif məntəqələrindəki qoyunçuluq təsərrüfatlarında və Baytarlıq Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Parazitologiya laboratoriyasında aparılmışdır.

Alınan nəticələr və onların müzakirəsi. *Taenia hydatigena* növü Abşeron yarımadası və Xızı rayonunun müxtəlif kənd və qəsəbələrində üzrə tədqiq edilmişdir. Nəticələr cədvəldə verilmişdir.

Cədvəldən görünür ki, *T. hydatigena* növü ilə yoluxmaya ən yüksək Altıağac kəndində rast gəlinir- 16,3%, ən zəif yoluxma isə Hövsan kəndində aşkar edilmişdir- 5,4%. Tədqiqat zamanı *T. hydatigena* növünün qoyunlar arasında yayılması hündürlük qurşaqları üzrə də öyrənilmişdir.

Cədvəl.

Taenia hydatigena növünün Abşeron yarımadası və ona bitişik Xızı rayonu ərazilərində tədqiqat məntəqələri üzrə yayılması

Tədqiqat məntəqələri	Tədqiq edilmişdir	Yoluxub, baş hesabı ilə	İnvaziyanın ekstensivliyi, %-lə	İ.İ., ədədlə
Zirə	79	7	8,8	3-14
Hövsan	55	3	5,4	2-7
Maştağa	42	-	-	-
Müşviqabad	29	-	-	-
Fatmayı	48	-	-	-
Novxanı	84	11	13,1	2-24
Mehdiabad	20	-	-	-
Xırdalan	17	-	-	-
Ceyranbatan	21	2	9,5	2-23
Z. Tağıyev	69	7	10,1	1-10
Yeni Yaşma	29	-	-	-
Qobu	36	3	8,3	1-9
Sulutəpə	33	-	-	-
Güzdək	24	2	-	1-12
Şurabad	12	-	-	-
Müşviqabad	20	-	-	-
Altıağac	43	7	16,3	1-34
Qızıldərə	62	8	12,9	1-15
Tudar	48	6	12,5	-
Cəmi:	771	56	7,3	1-34

Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, *T. hydatigena* növü invaziyanın həm ekstensivliyinə (13,7%), həm də intensivliyinə (1-34 qovuc) görə alçaqdağlıq zonada düzənlik və dağətəyi zonlara nisbətən üstünlük təşkil edir. Bizim fikrimizə görə, bu, alçaq dağlıq zonada qoyunçuluqla məşğul olan təsərrüfatların sayının çox olması və bundan irəli gələrək *T. hydatigena* növünün axırınıcı sahiblərindən olan çoban itlərinin çox olması ilə əlaqədardır. Həm də alçaq dağlıq zonada vəhşi itkimilərin (çaqqal, canavar, tülkü) də sayı çoxluq təşkil edir [5].

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədov A.Q., Hacıyev Y.Q., Şirinov N.M., Ağayev A.A. Baytarlıq parazitologiyası. Bakı, 1986. s. 7-12
2. Məmmədov A.Q. Azərbaycanca kənd təsərrüfatı heyvanlarının helmint və helmintozlarının zonalar üzrə yayılması və helmintozlarla mübarizənin gücləndirilməsi üçün təkliflər. Bakı, 1975, s. 76-78
3. Асадов С.М. Гельминтофауна жвачных животных СССР и ее эколого-географический анализ. Баку, 1960, 511 с.
4. Барабаш А.Ф., Лукьянова Г.А. Профилактика домашних животных. М.: Асткер, 2005, 32 с.
5. Ивашин В.М., Орипов А.О., Сопин М.Д. Определитель гельминтов мелкого рогатого скота. М.: Наука, 1990, 242 с.

РЕЗЮМЕ
ИЗУЧЕНИЕ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ГЕЛЬМИНТА *TAENIA HYDATIGENA*
НА ТЕРРИТОРИЯХ АБШЕРОНА

Агаева А.Н., Исаева К.К., Ахундова С.М.

Ключевые слова: тениодоз, инвазия, высотные пояса, капронологическое обследование, полное гельминтологическое вскрытие.

Несмотря на то, что есть некоторые данные по изучению тениодоза в Азербайджане, особенно в экономическом регионе Абшерон-Хызы, где широко развиваются частные и фермерские хозяйства, эта проблема до недавнего времени почти не изучалась. Исследования же, проведенные 40-50 лет назад, устарели с исторической точки зрения и не полностью отражают картину нынешней хозяйственной системы. В статье поставлена задача изучить тениодоз в указанных областях. Авторами проведены капрологические и полные гельминтологические исследования в частных и фермерских овцеводческих хозяйствах, по пунктам изучены заражения на этих территориях. *T. hydatigena* характеризуется высокой экстенсивностью инвазии в Алтагач (16,3%), Гызылдере (12,9%), Кюдар (12,5%), а относительно низкой экстенсивностью в Говсан (5,4%), Зира (8,8%) и других деревнях. По высотным поясам было изучено распространение разновидностей *T. hydatigena* среди овец. Как видно, по экстенсивности (13,7%), так и по интенсивности (1-34 пузыря) инвазии разновидности *T. hydatigena* в плоскогорьях преобладают над равнинными и предгорными зонами.

SUMMARY
STUDY OF THE SPREAD OF HELMINTH SPECIES *TAENIA HYDATIGENA*
ON REGION ABSHERON

Agayeva A.N., Isaeva K.K., Ahundova S.M.

Key words: taeniasis, invasion, high-altitude zones, capronological examination, full helminthological autopsy

Despite the fact that there are some data on studying of a taeniasis in Azerbaijan, especially in Absheron-Khizi economic region where private and farmer farms are widely developed, this problem has not almost been studied until recent years. Studies conducted 40-50 years ago are outdated from a historical point of view and do not fully reflect the picture of the current economic system. With this intention, we set out to study taeniasis in the indicated areas, carried out caprological and complete helminthological studies in private and farmer sheep farms. Initially, we have studied the points of infection in these areas. Type *T. hydatigena* is characterized by high extensiveness of invasion in Altiaghach (16.3%), Gyzyldere (12.9%), Kudar (12.5%), and relatively low extensiveness in Hovsan (5.4%), Zira (8.8%) and other villages. Then, the distribution of *T. hydatigena* species among sheep was studied in the high-altitude zones. Both in extensivity (13.7%) and in intensity (1-34 bladders) invasions of *T. Hydatigena* species in plateaus prevail over lowland and foothill zones.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	30.04.2019
	Son variant	21.05.2019